NATIONALT VIDENCENTER FOR LÆSNING

Læsebånd på dansk grund

v/ Simone Lysholt Geer og Lene Storgaard Brok, Nationalt Videncenter for Læsning, 2018

Hvorfor organiserer mange skoler sig med læsebånd på skoleskemaet? Hvor udspringer ideen om læsebånd fra, og hvordan udmøntes læsning i læsebånd på forskellige skoler? Ved vi, hvorvidt læsebånd er en god måde at forbedre elevers læsekompetencer på? Bliver de dygtigere til at læse, og udvikler eleverne deres læselyst, når de læser i læsebånd? Sådanne spørgsmål stilles ofte til os i Nationalt Videncenter for Læsning, og vi har sat os for at grave i historien og forsøge at finde viden om, hvordan læsebånd blev indført på dansk grund.

To artikler og en podcast

Så snart vi graver bare lidt, finder vi hurtigt ud af, at der ikke er mange danske undersøgelser, der handler om læsebånd. Vi har dog fundet to udgivelser, som kan give indblik i læsebåndets indhold og organiseringsformer. Den ene er et udviklingsprojekt *Læsebånd – en fælles læsesatsning på tværs af skema og fag*, som Mette-Maria Rydén fra VIA UC gennemførte tilbage i perioden 2004-2010. I projektet afdækkede hun 6 skolers erfaringer med at indføre læsebånd (Rydén, 2011a; Ryden, 2011b). Den anden undersøgelse er Danmarks Evalueringsinstituts rapport om *Læseudvikling på mellemtrinnet* (Danmarks Evalueringsinstitut, 2013), hvor effekter af læsebånd berøres. Egentlig forskning i læsebånd har vi ikke kunnet opdrive i Danmark.
Vi har derfor søgt i den internationale forskningslitteratur for at finde begrundelser for at lade elever læse i en tidsmæssig afgrænset periode hver dag i skolen. Den internationale forskningslitteratur er til gengæld stor og omfangsrig og omhandler både den daglige læseundervisning og stillelæsning. Vi har valgt et skarpt snit, hvor vi dykker ned i newzealandsk og amerikansk forskning i stillelæsning for i første omgang at drage konklusioner i forhold til at anvende læsebåndet som stillelæsning i skolen. Dermed ikke være sagt, at læsebånd er det samme som stillelæsning, men nærmere at forskning i stillelæsning er en del af baggrunden og argumentationen for indførelse af læsebånd i Danmark.

Vores research på læsebånd og stillelæsning er der kommet to artikler ud af: Nærværende artikel handler om læsebånd på dansk grund og har fokus på, hvordan vi i danske skoler har taget læsebåndet til os som en måde at organisere læseundervisning på.
Den anden artikel, *Stillelæsning – hvad viser international forskning?,* giver et indblik i den forskning, der ligger til grund for, at man både i New Zealand og USA prioriterer stillelæsningsperioder i skolerne.

Endelig har vi produceret en podcast, hvor vi tager lytterne med på besøg på en skole, hvor læsebåndet har lange og stærke traditioner. Vi spørger læsevejlederen om, hvordan de på skoler arbejder med læsebånd, og vi hører elever fra både indskoling, mellemtrin og udskoling fortælle, hvad de gør, når de læser i læsebånd.

Hvad er et læsebånd?

Om morgenen læser eleverne på alle klassetrin 20 minutter, inden undervisningen går i gang. Det sker på mange skoler landet over. Men hvordan bestemmes indholdet og organiseringen af læsebånd, og hvad sker der i den tid, hvor eleverne læser i læsebånd?

Mette-Maria Rydén definerer et læsebånd som:

> Et stykke tid (15-45 minutter) i en klasse, på en årgang eller på hele skolen, hvor eleverne øver sig i at læse. Organisatorisk ofte lagt som et "bånd" på tværs af det normale skema, og dermed inkluderende lektionstid fra mange eller alle fag. (Rydén, 2011a, s. 1)

Et læsebånd kan altså beskrives som et afgrænset tidsrum på dagen, hvor alle fag bidrager med timer til elevernes læsetræning. Dette tidsrum er markeret i elevernes skoleskema, hvilket er med til at signalere, at læsning er vigtigt og må prioriteres. Rydén skriver i sin rapport, at næsten alle skoler i Danmark har indført og afprøvet en egen udgave af "læsebånd", hvilket peger på, at der kan foregå mange forskellige læseaktiviteter i et læsebånd. Vi ved fra Rydéns rapport, og også fra forskellige skoleudviklingsprojekter, som Nationalt Videncenter for Læsning har været involveret i[1], at man på nogle skoler lader eleverne læse i bøger, som de selv har valgt, altså frilæsningsbøger, mens eleverne på andre skoler læser tekster, der er knyttet til specifikke fag. På nogle skoler læser eleverne på iPads, tablets eller computere, mens man på andre skoler bruger bogen som læseteknologi. Der er forskel på, hvordan læsebåndet rammesættes og udmøntes i indskolingen, på mellemtrinnet og i udskolingen. Nogle steder forstås læsebånd som stillelæsning. Her læser eleverne individuelt og indenad, og alle elever skal være stille. Andre steder bruges læsebåndet til læseundervisning, og lærerne guider og instruerer. Endnu andre steder anvendes læsebåndet til makkerlæsning, hvor eleverne læser med hinanden.

Når eleverne læser i læsebånd træner de både afkodning og sprogforståelse.

[1] På www.videnomlæsning.dk findes en stribe projekter udført på skoler i Danmark. Disse projekter har ikke haft fokus på læsning i læsebånd, men når vi har gennemført observationer på skolerne, ser vi altid, at eleverne også læser i læsebånd. Derfor trækker vi på erfaringer fra bl.a. *Skrivedidaktik på mellemtrinnet i alle fag*, *Skrivning i alle fag* og *Tidlig literacy - tidlig numeracy*.

> I mange tilfælde er der i gennemførelsen af læsebåndet indtænkt fysiske, psykologiske, sanselige og emotionelle faktorer i den praktiske organisering. F.eks. i valg af læsested, fremhævelse af den fredelige stemning om morgenen, bla. ved håndhævelse af absolut ro og stressfri tid, at elever nu har bedre præmisser for at kunne koncentrere sig og fordybe sig i læsningen, og at elevers ageren som læsemakkere, samt deltagelse i læseteater samt læsesamtaler med andre elever eller med voksne alt sammen på positiv vis inddrager mange […] faktorer. (Rydén, 2011a, s. 7)

Et læsebånd lader sig altså bedst definere som et afgrænset tidsrum på dagen, hvor alle elever enten læser indenad eller undervises i læsning.
Vi har ikke kunnet finde nyere forskning, der peger på egentlige effekter af læsebåndene, men i den nævnte evaluering fra Danmarks Evalueringsinstitut foretaget i 2013 (Danmarks Evalueringsinstitut, 2013) konkluderes der, at der umiddelbart ikke er nogen effekt. Denne undersøgelse vender vi tilbage til.

Når læsebånd organiseres som stillelæsning

Læsebånd organiseres enten som stillelæsning eller læseundervisning. Ser vi nærmere på stillelæsning, så indebærer denne læseform, at eleverne læser individuelt, indenad og ikke bliver forstyrret i deres læsning. De koncentrerer sig og fordyber sig i teksten. Denne tilgang til læsning har primært fokus på automatisering og flydende læsning. Der er kritiske røster, der udfordrer en opfattelse af stillelæsning som et absolut gode. Louise Rønberg fra Københavns Professionshøjskole giver i en artikel i tidsskriftet Læsepædagogen (2015) dette eksempel på en situation i et læsebånd på en skole:

> Lad os et ganske kort øjeblik zoome ind på 3.y, som i første lektion har tid afsat til læsebånd i 25 minutter. Det tager lidt tid at få ro i klassen. »Nu skal I være stille, vi skal læse,« siger læreren. Nogle har ikke en bog og må op på skolebiblioteket efter en. Andre kommer for sent og har på forhånd fået at vide, at de så skal læse på gangen i stedet. Her er ingen lærer, så de får mest stillesnakket. Emilie har en bog klar. Hun har svært ved det med læsning, men er god til at sidde stille, og hun bladrer passende, den tid læsebåndet varer. Og så er der Anton, klassens bogsluger, som straks er fordybet. Nu slutter læsebåndet. (Rønberg, 2015, s. 12)

Situationsbilledet peger ind i de udfordringer, der ligger i at tilrettelægge læsebånd som stillelæsning. De elever, der i forvejen er læsere, nyder at læse og fordybe sig, men føler sig som Anton generet af, at læsebåndet slutter efter blot 25 minutter. De elever, der som Emilie har svært ved at læse, lader som om, de læser. De ud-

vikler særlige strategier, som at *bladre passende*, for dermed at undgå, at andre opdager, at de faktisk ikke læser. Måske kan de godt læse, det ved vi ikke. Måske har de svært ved det, men det opdages ikke nødvendigvis, da det er vanskeligt for lærerne at afgøre, hvordan eleverne læser, når der er stillelæsning på skemaet. Og så er der de elever, som har glemt bogen, og som må løbe på biblioteket, hvor snakken går i stedet.
Eksemplet stiller spørgsmål til de måder, læsebånd praktiseres på, hvis læsningen overlades helt til eleverne og foregår som stillelæsning. Eleverne kan udvikle bestemte strategier, der på forskellig vis lader dem deltage i læsesituationen, men vi ved ikke nok om, hvad de lærer af at læse i læsebånd, hvis der ikke følger en læsedidaktik med.
Men lad os grave videre og finde ud af, hvornår og hvordan læsebåndet kom ind i den danske skole.

Læsebåndets ankomst til Danmark

Læsebånd dukkede op i de danske skoler i 00'erne i kølvandet på danske elevers dårlige resultater i en række internationale læseundersøgelser. The IEA Reading Literacy Study viste, at elever i de danske 3. klasser var langsommere og mere usikre læsere end elever fra de øvrige 27 lande, som indgik i undersøgelsen (Wolf, 1995). PISA 2000 bekræftede resultaterne fra IEA-studiet, og det satte gang i et øget nationalt fokus på læsning (Stanat et al., 2002; Coninck-Smith, 2015; Rydén, 2011a; 2011b).
Den første brug af læsebånd, man kender til, fandt sted på Holsbjergskolen i Albertslund i 2003, dog uden at man dengang kaldte det for "læsebånd". Her skulle alle elever på skolen læse i 20 minutter om dagen. Skolen vandt årets læseinitativpris for dette tiltag, som fik stor omtale (Gatzwiller, 2004).
I december 2004 kom resulaterne fra PISA 2003. Læseresultaterne havde ikke forbedret sig. Eleverne klarede sig ikke så godt, som man ønskede og forventede. Faktisk havde de udviklet sig negativt i nogle henseender (Hanssen, 2015; Mejding, 2004). Et par måneder forinden blev der offentliggjort en rapport udviklet af OECD om grundskolen i Danmark. Rapporten havde til formål at komme med forbedringsforslag til den danske grundskole. En af konklusionerne i rapporten lød, at Danmark havde brug for et bedre evalueringssystem. I rapporten blev der også udtrykt bekymring over "[d]et tilsyneladende fravær af en systematisk uddannelse i læsning og regnefærdigheder for børn med indlæringsproblemer"(Mortimore, David-Evans, Laukkanen, & Valijarvi, 2004, s. 145). Det medførte, at folkeskolen i 2006 blev underlagt en lovændring, som bl.a. gjorde, at der blev indført flere dansktimer med henblik på at "forbedre mulighederne for at opfange f.eks. læsevanskeligheder i tide og derved kunne planlægge en undervisning, der styrker den enkelte elevs læsefærdigheder" (Undervisningsministeriet, 2006, s. 1). Lovændringen indeholdt også indførelse af nationale test, som havde til formål at tilvejebringe et evalueringsgrundlag og dermed give lærerne mulighed for opfølgning ved hjælp af løbende evaluering (Undervisningsministeriet, 2006). I 2007 oprettede man læsevejlederuddannelsen, som for

alvor satte fokus på elevers læsekompetencer og udviklingen heraf. Netop læsevejlederne er dem, som hurtigt sætter skub i læseinitiativer, herunder læsebånd, på skolerne.

Fra 2007 bliver det svært at følge den videre udvikling. Læsebåndet er nu at finde på skoleskemaer landet over, men det er vanskeligt at få indblik i, hvad der konkret sker i disse år, da vi ikke har forskning på området. Rydén skriver at: "Ideen [om læsebånd] spredes især via mund-til-mund-metoden blandt skoleledere og blandt læsevejlederstuderende over hele landet" (Rydén, 2011a, s. 6). Dette sker på trods af, at læsebånd ikke er nævnt som lærings- eller læsestrategi i officielle styredokumenter eller retningslinjer vedrørende folkeskolen på daværende tidspunkt.

I 2005 blev Ringkøbing Kommune nomineret til årets læseinitiativpris med et projekt, som implementerede læsebånd på Alkjærskolen. Så vidt vi har kunnet finde ud af, er det her ordet "læsebånd" først bliver introduceret. Det lader til, at læsebånd som koncept spredes blandt skoleledere og læsevejledere gennem positive fortællinger om dets virkning, men der er ikke noget, der tyder på, at det bygger på et videnskabeligt grundlag inden for daværende dansk læseforskning. I 2009 udgiver en række interesseorganisationer (KL, DLF, BUPL, BKF, Skolelederforeningen samt Skole og Samfund) en folder med titlen *Fælles viden - fælles handling. Ja vi er klar!* Folderen har fokus på læsning og læringslyst, den bygger på interview med syv skoleforskere, og den har et klart politisk sigte. I folderen står: "Det kan lykkes at løfte resultaterne på læseområdet - det viser data. Eleverne skal opdage, at man kan træne og blive bedre. Der skal fokus på udholdenhed" (KL et al., 2009, s. 4). Interesseorganisationerne bag folderen foreslår, at der om nødvendigt dispenseres fra fagrækken for at tilgodese læseundervisningen. Der er altså i disse år et øget fokus på læsning i grundskolen, og et af svarene på, at man mener, at de danske elever har brug for at udvikle deres læsefærdigheder, bliver at afsætte ressourcer til læsning; indføre læsetid i et læsebånd.

I 2011 og 2012 skriver læsevejleder Maj-Britt Termansen to artikler i Læsepædagogen om projektet *Læsehestene*, som var et 4-årigt lokalt skoleprojekt ved Gerbrandskolen på Amager, hvor man arbejdede med læsebånd i indskolingen (Termansen, 2011; 2012). Hun kan vise en markant forbedring i indskolingselevernes læsefærdigheder lokalt på skolen, og hun konkluderer:

> Erfaringen viser, at der med Læsehestene er skabt et læringsmiljø, hvor alle elever er aktive, og hvor læsning er blevet en rutine. Alle elevers læseudvikling følges tæt ved hjælp af løbende evaluering. Den forudsigelighed og faste struktur, der præger Læsehestene, har skabt trygge børn, der tror på sig selv både fagligt og socialt. (Termansen, 2012, s. 9)

I de to artikler i Læsepædagogen fremhæver Termansen særligt betydningen af en daglig systematisk indsats for alle elever i indskolingen. En sådan indsats har med pædagogisk tilrettelæggelse at gøre, og derfor ser vi nu nærmere på det.

Pædagogisk organisering af læsebånd

Intentionen med læsebåndet har været at skabe et afgrænset og fagfrit rum for træning. Et læsebånd er skemalagt, og det kan tyde på, at læsebåndet i udgangspunktet har været et tidsrum og en organiseringsform mere end en egentlig didaktik. Det er vanskeligt at finde ud af, om læsebåndet gennem tiden har været ønsket af skoleledelsen, læsevejlederne eller lærerne. Og derfor kender vi heller ikke til de forhandlinger, der er foregået på skolerne i forhold til at indholdsudfylde læsebåndet.

Rydén viser, at læsebånd enten organiseres som stillelæsning eller som læseundervisning, hvor eleverne undervises i forskellige læsestrategier eller tilbydes at indgå i forskellige læseaktiviteter. Rydéns undersøgelse er dog lille og ikke et egentligt forskningsstudie, så vi ved ikke nok om, hvordan læsning i læsebånd rent faktisk praktiseres på skoler i dag.

I forbindelse med det omtalte skoleudviklingsprojekt fra Gerbrandskolen har Termansen beskrevet de indsatsområder, man dengang arbejdede med, og her er der særligt fokus på:

- Tidlig indsats
- Omorganisering af undervisningen
- Samarbejde mellem lærere og pædagoger
- Holddelt og tilpasset undervisning, herunder særlig fokus på de tosprogede elever og deres ordforrådsudvikling
- Niveaudelt og tilpassede materialer
- Løbende evaluering
- Opfølgning.

Indholdsmæssigt er der i læsebåndene fokus på elevernes

- Faglige læseniveau, læseniveau i forhold til afkodning og sprogforståelse
- Selvhjulpenhed: strategier til at komme videre, hvis der er noget, der driller
- Læringsadfærd i en gruppe: samarbejdsevne og faglige aktivitet.

(Termansen, 2011, s. 15)

Som tidligere nævnt har vi kigget ind i de skoleudviklingsprojekter, vi har drevet i centeret de seneste 10 år, samt kontaktet et par tilfældige skoler for at danne os et umiddelbart indtryk. Gennem denne research har vi bl.a. fundet frem til Campusskolen i Ringsted, hvor alle skolens elever læser i 21 minutter fra kl. 08:10 – 08:31. Her arbejdes der med individuel læsning, der læses enten skøn- eller faglitteratur, og lærerteamet bestemmer, hvilken type litteratur som læses. Et andet eksempel er Fole Friskole i Gram. Her er læsebåndet struktureret anderledes. Eleverne læser 20 minutter dagligt fra kl. 09:50 – 10:10 med et specifikt læsedidaktisk fokus. I 0.-2. klasse bliver der arbejdet med dialogisk læsning, i 3.-4. klasse arbejder eleverne med matematik-faglig læsning, mens der i 5.-9. klasse er individuel læsetid. Alle eleverne kommer til at arbejde med forskellige læsemåder og læsematerialer, for at eleverne skal opleve en "positiv læsespiral". De eksempler, vi har set, viser, at hver skole tilpasser og justerer læsebånd, så det passer til skolernes pædagogiske målsætninger samt de værdier og grundholdninger, man har på skolerne. Organiseringsformer og læsedidaktik er forskellige, hvilket viser, at læsebånd grundlæggende betegner, at der læses af alle samtidig, men på vidt forskellige måder.

Forbedrer læsebånd elevernes læsekompetencer?

"For at blive god til at cykle skal man cykle. For at blive god til at læse skal man læse." Det er et velkendt argument, at hvis man øver sig, bliver man mester. Overføres denne logik til læseundervisning, er det vigtigt at tilføje, at det ikke er lige meget, *hvad* man læser. For tekstens indhold har stor indflydelse på elevernes læsemotivation, ligesom tekstens sværhedsgrad har betydning for, hvorvidt eleverne får styrket deres læsefærdigheder. Hvis eleverne mestrer min. 80 % af ordene og gerne 90 %, udvikles den automatiserede og flydende læsning gennem træning.

Princippet om, at *øvelse gør mester,* er påvist i et studie fra 1993 af kognitionsforsker Anders Ericsson m.fl. Heri beskriver de, at de bedste violinister har øvet sig i over 10.000 timer, mens violinister, som blot har øvet sig i 7.500 timer, oftest spiller andenviolin (Ericsson, Krampe, & Tesch-Romer, 1993). Ideen om, at det tager 10.000 timer at udvikle en ekspertkompetence, har ligeledes manifesteret sig i træningskulturen i mange sportsgrene (Goleman, 2013), og meget kunne tyde på, at det er denne opfattelse, der ligger til grund for indførelsen af læsetræning i læsebånd. Det bliver dog i de nævnte undersøgelser også understreget, at selv om træningskvantiteten er essentiel, er kvaliteten af træningen lige så vigtig (Ericsson m.fl., 1993; Goleman, 2013). En kompetence bliver eksempelvis ikke forbedret af mekanisk træning, hvor de samme fejl gentages gang på gang. Overført til læseundervisning ved vi fra forskningsstudier, at man bliver bedre til at læse ved at læse, og vi ved også, at det har betydning, at læsningen stilladseres for eleverne, at de får feedback, og at de lærer at monitorere deres egen læsning (Shanahan, 2005).

Rydén konkluderer i sin undersøgelse, at:

> Et vækstpunkt for alle 6 skoler i undersøgelsesmaterialet er, at eleven inddrages som aktør […] og som medvidende medspiller i egen læseudvikling […] Skolerne har så at sige udviklet læsebåndet "hen over hovedet" på eleverne, men oftest med udgangspunkt i, at tekstvalget var elevens. Her har flere skoler oplevet at elever fik valgt tekster, hvor de ikke forøgede læsekompetencen, at de kedede sig fordi teksten var for svær eller for let, og at urolige elever ikke magter at læse koncentreret i 20-25 min. selvom bogen er selvvalgt. At få valgt den rigtige tekst til den enkelte elev ud fra viden om elevens læsemæssige forudsætninger, mulige mestringsmål for perioden, samt zonen for nærmeste læseudvikling er et meget stort arbejde og en balancegang mellem strukturerede mål og så elevens lyst. (Rydén, 2011a, s. 22)

Rydén efterlyser, at man i højere grad inddrager eleverne i måden, læsningen i læsebånd foregår på. Her er tekstvalget centralt og med til at motivere eleverne til at få lyst til at læse.
Igen må vi dog sige, at vi ikke har kunnet finde nyere undersøgelser eller forskning, der følger op på de vækstpunkter, som Rydén udpeger, men den omtalte undersøgelse fra Danmarks Evalueringsinstitut fra 2013 viser, at læsebånd muligvis ikke har haft de tilsigtede effekter. I undersøgelsen konkluderes det, at:

> Skoler, der har haft læsebånd i perioden 2009/10-2011/12, har ikke haft elever på mellemtrinnet med større læsefremgang – dette resultat fås uanset elevens eller klassens læseniveau i 4. klasse. Vi kan derfor ikke påvise, at læsebånd i sig selv har betydning for elevernes udvikling af læsekompetencer på mellemtrinnet. (Danmarks Evalueringsinstitut, 2013, s. 156)

Vi må med andre ord konkludere, at vi ikke kender effekten af de 20 minutters læsning, der gennemføres på mange skoler i Danmark i dag. Vi ved fra international forskning, at 20 minutters læsning om dagen *kan* have positiv effekt, hvis særlige forudsætninger er opfyldt, men feltet kalder på forskning her i Danmark. Der er derfor brug for at samle viden om de mange måder, læsebåndet praktiseres på i de danske skoler, og for at udvikle et læsefagligt og læsedidaktisk grundlag at praktisere læsebånd på.

Litteraturliste

Coninck-Smith, N. de. (2015). *Da skolen blev alles: Tiden efter 1970*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Danmarks Evalueringsinstitut (2013). *Læseudvikling på mellemtrinnet. Faktorer forbundet med læsefremgang fra 4.- 6. klasse.*

Ericsson, A. K., Krampe, R. T., & Tesch-Romer, C. (1993). The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance. *Psychological Review*, *100*(3), 363–406.

Gatzwiller, M. (2004). Læseglade børn læser bedre: Holsbjergskolens læsepolitik. *Skolestart*, *1*.

Goleman, D. (2013). *Fokus: De skjulte mønstre bag unikke præstationer*. Gyldendal Business.

Hanssen, L. R. (2015). Hvordan blev de nationale test indført? Ideer som politiske våben. *CEPRA-Striben*, (18), 6–13.

KL, Danmarks Lærerforening, BUPL, Børne - og kulturchefforeningen, Skolelederne, & Skole og Samfund (2009). *Fælles viden - fælles handling. Ja vi er klar!* Oplæg til skolestart 2009.

Mejding, J. (2004): *PISA 2003 – Danske unge i en international sammenligning*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Mortimore, P., David-Evans, M., Laukkanen, R., & Valijarvi, J. (2004). *OECD-rapport om grundskolen i Danmark - 2004*. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie, 5.

Rønberg, L. (2015). Gavner stillelæsning i skolen? *Læsepædagogen*, *63*(2), 12–17.

Rydén, M. (2011a). Læsebånd - en fælles læsesatsning på tværs af skema og fag. I: Daugaard, L. M., & Christensen, M. V. (red.), *Sprog på spil: At Sætte Viden Om Sprog i Spil i Profession og Uddannelse*. København: ViaSystime.

Rydén, M. (2011b). Læsebånd – en fælles læsesatsning på tværs af skema og fag. *DANSK 3*, 1–35.

Shanahan, T. (2005). *The National Reading Panel Report: Practical Advice for Teachers*. Learning Point Associates.

Stanat, W., Artelt, C., Baumert, J., Klieme, E., Neubrand, M., Prenzel, M., Schiefele, U., Schneider, W., Schümer, G., Tillmann, K., Weiß, M. (2002). *PISA 2000: Overview of the Study: Design, Method and Results*. Berin: MaxPlanckInstitute for Human Development.

Termansen, M. (2011). Samarbejde og læsebånd i den første læseundervisning. *Læsepædagogen*, *2*.

Termansen, M. (2012). Samarbejde og læsebånd i den første læseundervisning - fortællingen fortsætter. *Læsepædagogen*, *1*.

Undervisningsministeriet (2006). Aftale om ændring af folkeskoleloven. Hentet fra https://uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-maal-love-og-regler/politiske-oplaeg-og-aftaler

Wolf, R. (1995). *The IEA Reading Literacy Study: Technical report*. The Hague: IEA.